

Piotr Kowolik

Akademia Ignatianum w Krakowie,
Wydział Zamiejscowy Nauk Humanistycznych i Społecznych w Mysłowicach

---

Marcin Luter (1483–1546) – niemiecki teolog i reformator Kościoła. 500 lat Reformacji

Martin Luther (1483–1546) – German theologian and
reformer of the Church – 500 years of the Reformation

Wprowadzenie

W 2017 roku przypada 500. rocznica Reformacji, zapoczątkowanej przez Marcina Lutra 31 października 1517 roku, niemieckiego teologa, reformatora religijnego, augustianina, profesora uniwersytetu w Wittenberdze. Ogłosił on 95 tez przeciwko sprzedaży odpustów, co zapoczątkowało reformację.

Sejmik Województwa Śląskiego postanowił upamiętnić tę rocznicę i ogłosił rok 2017 Rokiem Reformacji. Ogólnopolska inauguracja obchodów jubileuszu 500 lat Reformacji miała miejsce 31 października 2016 roku w kościele Jezusowym w Cieszynie. Wcześniej, 15 października 2016 r., również w Cieszynie odbyła się uroczysta wspólna sesja obrad Synodów Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w RP i Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w RP.

Poszukiwanie śladów

Reformatorzy stanowili grupę kościelnych przywódców, którzy działali w XVI i na początku XVII wieku w Europie. Reformacja była ruchem religijno-społecznym w zachodnim chrześcijaństwie, dążącym do

teologicznej i moralnej odnowy Kościoła przez powrót do Biblii i doktryny wczesnego Kościoła.

Ruch ten zapoczątkowali:

- Jan Kalwin (1509–1564) – francusko-szwajcarski reformator religijny, twórca kalwinizmu, który odrzucał autorytet papieża, hierarchię kościelną, obrzędy, sakramenty (poza chrztem i komunią rozumianymi symbolicznie), głosił doktrynę zbawienia przez wiarę.
- Ulrich Zwingli (1484–1531) – szwajcarski reformator religijny kontynuujący luterzańską reformę Kościoła. Przeczył m.in. katolickiej tezie o przeistoczeniu i dążył do uproszczenia kultu oraz do utworzenia koalicji szwajcarskich miast protestanckich. Zwolennicy Zwingliego wraz z kalwinistami utworzyli Kościół ewangelicko-reformowany.
- Marcin Luter (1483–1546) – niemiecki teolog i reformator religijny, ksiądz augustinianin, twórca luteranizmu, który zapoczątkował reformację (1517) ogłaszając 95 tez, m.in. przeciwko ówczesnej katolickiej doktrynie o odpustach. Wyklęty przez papieża w 1521 roku, skazany na banicję, przebywał w Wartburgu, gdzie przełożył Biblię na język niemiecki oraz podsumował swoje poglądy teologiczne w tzw. *Dużym katechizmie*. W sprawach wiary za nadrzędny uważał autorytet nie papieża i Kościoła, lecz Biblii. Nawiązywał „do koncepcji predestynacji św. Augustyna, twierdząc, iż niektórzy ludzie są przez Boga przeznaczeni do zbawienia”¹. Prowadził teologiczno-filozoficzne rozważania z Erazmem z Rotterdamu. Był profesorem teologii protestanckiej uniwersytetu w Wittenberdze, domagał się odnowy religijności w duchu przesłania biblijnego. Twórca oryginalnych koncepcji teologicznych, które miały wpływ nie tylko na rozwój Kościoła (powstanie Kościoła protestanckiego), lecz również filozofii egzystencjalizmu i hermeneutyki².

Życie i dzieło Marcina Lutra

Urodził się 10 listopada 1483 roku w małym mieście Eisleben, dzieciństwo i młodość spędził w pobliskim Mansfeld. Sytuacja materialna

¹ J. Hartman (red.), *Słownik filozofii*, Kraków 2004, s. 335.

² B. Milerski, B. Śliwierski (red.), *Pedagogika. Leksykon PWN*, Warszawa 2000, s. 115.

jego ojca umożliwiła mu zdobycie dobrego wykształcenia, w 1501 roku rozpoczął studia uniwersyteckie w Erfurcie. Legenda głosi, że decydującym zwrotem w jego życiu była wielka burza. W śmiertelnej trwodze, powalony na ziemię piorunem, złożył ślubowanie wstąpienia do zakonu, jeżeli zostanie zachowany przy życiu. Już dwa tygodnie później, 17 lipca 1505 roku, wstąpił do klasztoru augustianów w Erfurcie, tam studiował teologię i w 1507 roku przyjął święcenia kapłańskie. Były to czasy rozkwitu handlu odpustami: dewizą była możliwość kupienia czystości duszy za pieniądze. Już jako młody doktor i profesor Luter potępiał tę niezdrową praktykę. 31 października 1517 roku ogłosił swoich słynnych 95 tez w Wittenberdze. Ku jego własnemu zdziwieniu wieść o jego wystąpieniu błyskawicznie obiegła całe Niemcy, a w krótkim czasie dotarła nawet do Rzymu. W 1518 roku Kościół rzymskokatolicki wytoczył Lutrowi proces o herezję. Jednakże saksoński książę elektor Fryderyk Mądry przeforsował przeniesienie planowanego w Rzymie przesłuchania do Augsburga, które zakończyło się nocną ucieczką – Luter odmówił odwołania swoich tez. To spowodowało, że papież stracił cierpliwość i zagroził Lutrowi banicją, a w końcu nałożył na niego ekskomunikę. Na sejmie Rzeszy w Wormacji, gdzie został entuzjastycznie powitany przez lud, Luter otrzymał ponowną szansę, ale i tu pozostał nieugięty, a następnie schronił się na zamku Wartburg w Eisenach. 13 czerwca 1525 roku Marcin Luter ożenił się z byłą zakonnicą Katarzyną von Bora. Wielka rodzina żyła w dawnym klasztorze augustianów. Lutrowie mieli sześćoro własnych dzieci, a dodatkowo mieszkali z nimi dzieci adoptowane, krewni, pracownicy i studenci. W 1546 roku Luter został wezwany do swojego rodzinnego miasta Eisleben, by zażegnać spór między hrabiami w Mansfeld, i tam zakończył swój żywot. Zmarł 18 lutego 1546 roku, a trzy dni później został pochowany w Wittenberdze – w tym samym kościele, na którego drzwiach prawie trzydzieści lat wcześniej ogłosił swoje brzemienne w skutki tezy³.

Reformacja była nierozdzielnie związana z osobą Marcina Lutra. U Jego boku trwali współtowarzysze: żona oraz Filip Melanchton, czołowy działacz reformacji urodzony w 1497 roku w Bretten. Jego dzieła zyskując status ksiąg wyznaniowych, ukształtowały dużej mierze oblicze luteranizmu. Szczególne znaczenie miała też jego aktywność jako organizatora i reformatora szkół i uniwersytetów niemieckich, za którą zyskał przydomek *Nauczyciela Niemiec*. Współcześnie wskazuje się także

³ W. Böhm, *Wörterbuch der Pädagogik*, Stuttgart 2005, s. 420.

na jego wysiłki na rzecz pokoju i zgody wśród podzielonych chrześcijan XVI wieku. Zmarł w 1560 w Wittenberdze. Jest autorem prac:

- *Podstawowe prawdy albo wzory nauki teologicznej,*
- *Pouczenie wizytatorów,*
- *Wyznanie augsburskie,*
- *Obrona Wyznania augsburskiego,*
- *Traktat o władzy i prymacie papieża.*

Marcin Luter nazywany jest Ojcem Reformacji. Sam siebie postrzegł jako doktora teologii i wykładowcę Pisma Świętego. Uznawany jest za twórcę luteranizmu. Jego dorobek miał istotne znaczenie dla kultury niemieckiej i kształtowanie się języka niemieckiego. Opublikował:

- *95 tez,*
- *Do chrześcijańskiej szlachty narodu niemieckiego,*
- *O niewoli babilońskiej Kościoła,*
- *O wolności chrześcijanina,*
- *O niewolnej woli,*
- *Wyzwanie o Wieczerzy Pańskiej,*
- *Mały katechizm,*
- *Duży katechizm,*
- *Artykuły szmalkaldzkie,*
- *Postylla domowa,*
- *Kazanie o powinności posyłania dzieci do szkoły,*
- *Do radnych wszystkich miast niemieckich, aby zakładali szkoły chrześcijańskie.*

Edukacja i szkolnictwo

Reformacja zmieniła ówczesną Europę. Wniosła wiele impulsów, które wpłynęły na rozwój życia religijnego, społecznego i politycznego. Kluczowe znaczenie miało przypomnienie biblijnej drogi zbawienia, a w życiu społecznym – nowa organizacja szkolnictwa, które stało się powszechnie dostępne.

Reformatorzy przypomnieli, że droga do usprawiedliwienia przed Bogiem nie prowadzi przez dobre uczynki. Jediną podstawą otrzymania sprawiedliwości i towarzyszącej jej wolności jest zbawczy dar Jezusa Chrystusa, który ofiarował się za grzech człowieka na krzyżu. Człowiek może przyjąć ten dar jedynie wiarą. Przygotowuje do niej Boże Słowo Zakonu. Ukazuje ono Boże oczekiwania wobec człowieka (ujęte np. w przykazaniach) przekonując, że człowiek niezdolny jest im sprostać,

gdyż jest grzesznikiem. Przerażonego i upokorzonego człowieka ratuje obietnica Bożego Słowa Ewangelii. Głosi ona, że ten, kto w nią wierzy, dzięki łasce otrzyma darmo Bożą sprawiedliwość.

Człowiek, który uwierzył w Ewangelię, zmienia także swoje nastawienie do wypełniania Zakonu. Z jednej strony staje się wolny od jego wymagań, które nie są już warunkiem usprawiedliwienia. Z drugiej, dzięki wierze życie według przykazań, przestaje być czymś absolutnie poza ludzkim zasięgiem. Tylko wierzący człowiek, zdolny do wypełniania Zakonu, spełnia dobre uczynki. Co więcej, chce on tego nie ze względu na konieczność zyskania zasługi dla usprawiedliwienia, ale ze względu na miłość do Boga i bliźniego.

Aby tę zbawiającą prawdę przekazać wszystkim ludziom, potrzebna była szeroka reforma edukacji, aby każdy mógł poznawać Słowo Boże, czyli samodzielnie czytać Biblię. W krajach zaangażowanych w Reformację została ona przetłumaczona na języki narodowe.

Marcin Luter zarówno w swoich kazaniach, jak i pismach przekonywał o konieczności i znaczeniu edukacji. Powoływał się przy tym nie tylko na konieczność czytania Słowa Bożego, ale też rozumiejąc, jak skomplikowany stał się świat wokół, dowodził, że samo uczenie się od rodziców i z własnego doświadczenia nie wystarczy, by go zrozumieć. Celem kształcenia była – jego zdaniem – zdolność do podejmowania samodzielnych wyborów, natomiast jej podstawę stanowi nauka języka ojczystego. Według Lutera odpowiedzialności za kształcenie nie miał już ponosić wyłącznie Kościół, który wykorzystywał do tego klasztor, ale władza świecka. Postulował dostępność szkolnictwa dla dzieci i młodzieży obojga płci. W odpowiedzi na jego apel już w latach 20. XVI wieku zaczęto w niemieckich miastach zakładać szkoły. Uczono w nich nie tak jak w szkołach przyklasztornych, jedynie na zasadzie zapamiętywania i powtarzania, ale kładziono nacisk na wyjaśnianie i rozumienie wykładanych treści. Na podstawie wyników rozpoczętych szkołach wizytacji Marcin Luter przygotował *Mały katechizm* oraz *Duży katechizm*. Jeszcze większe niż Luter zasługi dla popularyzacji i rozwoju szkolnictwa miał Filip Melanchton, autor wielu podręczników, a także pierwszego systematycznego ujęcia teologii ewangelickiej – *Loci communes*⁴.

⁴ *Reformatorzy. 500 lat Reformacji*, [b.a.], Bielsko-Biała 2017, s. 15–27.

Podsumowanie

Marcin Luter i Reformacja zmienili Niemcy i pozostawili swoje ślady. Bogate, spełnione życie, pełne konfliktów i zwycięstw, burzliwe i niespokojne – Luter był reformatorem, człowiekiem myśli i czynu, wyprzedzającym swoje czasy⁵.

Róża była herbem Marcina Lutra. Powstała z przekształcenia jego herbu rodzinnego. W swojej symbolice przekazuje ona wiele prawd Reformacji. Z tego powodu z czasem w wielu krajach stała się symbolem Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego (Luterańskiego). Elementy zawarte w róży przekazują następujące treści. W środku znajduje się czarny krzyż. Ma on zawsze przypominać, że wiara w Ukrzyżowanie może sprawiedliwiać. Sprawiedliwy żyje z wiary w Ukrzyżowanego. Chrystus ukrzyżowany ma być główną

treścią życia i myślenia człowieka. Krzyż umieszczony jest w *czerwonym sercu*. To symbolizuje, że droga Jezusa na krzyż była drogą miłości. Serce spoczywa w środku *białej róży*, która wskazuje na to, że wiara przynosi radość, pociechę i pokój, gdyż kolor biały jest kolorem duchów i wszystkich aniołów. Róża spoczywa na *niebiańsko błękitnym tle*. Kolor ten symbolizuje przyszłą radość w niebie. Całość otacza *złoty pierścień*. W tło wpisane jest zawołanie *vivit – On żyje*. W ten sposób jeszcze raz zostało podkreślone, że Chrystus zmartwychwstał i żyje⁶.

⁵ J. Arndt, *Rajski ogródeczek pełen cnót chrześcijańskich*, Katowice 2017.

⁶ *Reformatory. 500 lat Reformacji; Reformacja na Górnym Śląsku*, Katowice 2017; *Transit umbra – lux permanet. Ewangelicy na Górnym Śląsku na przestrzeni wieków*, Bytom 2017.

Bibliografia

- Arndt J., *Rajski ogródeczek pełen cnót chrześcijańskich*, Katowice 2017.
- Böhm W., *Wörterbuch der Pädagogik*, Stuttgart 2005.
- Hartman J. (red.), *Słownik filozofii*, Kraków 2004.
- Milerski B., B. Śliwierski (red.), *Pedagogika. Leksykon PWN*, Warszawa 2000.
- Reformacja na Górnym Śląsku*, Katowice 2017
- Reformatorzy. 500 lat Reformacji*, [b.a.], Bielsko-Biała 2017.
- Transit umbra – lux permanet. Ewangelicy na Górnym Śląsku na przestrzeni wieków*, [b.a.], Bytom 2017.